

معبد زیرزمینی

نگاهی به عملکرد «مقتی»ها در دوران دفاع مقدس که کمتر به آن‌ها پرداخته شد

مقتی‌ها چگونه کار می‌کردند؟

در دوران جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، حفر تونل‌ها به عنوان یک استراتژی نظامی و دفاعی به کار گرفته شد. این کار به ویژه توسط نیروهای ایرانی و به خصوص در جبهه‌های جنگ، به دلایل زیر انجام می‌شد:

- ۱) پناهگاه و امنیت: تونل‌ها به عنوان پناهگاه‌هایی برای سربازان عمل می‌کردند و از آن‌ها در برابر بمباران‌های هوایی و حملات توپخانه‌ای محافظت می‌کردند.
- ۲) انتقال نیرو و تجهیزات: این تونل‌ها امکان جابه‌جایی سریع نیروها و تجهیزات را فراهم می‌کردند و به نیروها اجازه می‌دادند تا بدون جلب توجه دشمن، به خط مقدم منتقل شوند.
- ۳) تأمین منابع: برخی تونل‌ها برای تأمین منابع غذایی، پزشکی و مهمات طراحی شده بودند. این امر به دور از دید دشمن کمک می‌کرد تا نیروها به مدت طولانی‌تری در میدان نبرد باقی بمانند.
- ۴) استفاده از زمین: در مناطق کوهستانی و جنگلی، تونل‌ها به عنوان راه‌هایی برای استفاده از زمین‌های نامناسب برای مبارزه طراحی می‌شدند.
- ۵) توسعه شبکه‌های زیرزمینی: برخی از نیروهای ایرانی به ویژه در مناطق جنگی، شبکه‌های زیرزمینی پیچیده‌ای ایجاد کردند که شامل اتاقک‌ها و مسیرهای ارتباطی بود.

این فعالیت‌ها به لحاظ استراتژیک تأثیر زیادی بر روند جنگ داشت و به نیروهای ایرانی کمک می‌کرد تا با وجود شرایط دشوار، از قابلیت‌های خود به طور مؤثرتری استفاده کنند. حفر تونل‌ها به عنوان یک استراتژی نوین در جنگ‌های مدرن نیز شناخته می‌شود و در تاریخ نظامی ایران نقش مهمی ایفا کرده است. البته در آن دوران، برای حفر تونل‌ها از تکنولوژی‌های پیشرفته استفاده نمی‌شد، بلکه رزمندگان به دلایل مشکلات فراوان از جمله تحریم‌ها و نبود امکانات، بیشتر بر روش‌های سنتی تمرکز داشتند. هرچند این روش‌های سنتی گاهی با نگاه مهندسان دانش‌آموخته همراه می‌شد تا رزمندگان بتوانند با ترکیبی از تجربه و دانش، با وجود محدودیت‌ها، نبرد علیه دشمن را پیش ببرند.

مقتی‌ها در جنگ چه می‌کردند؟

به این ترتیب مقتی در جنگ، وظایف مختلفی بر عهده داشت و از ابزارها و روش‌های مختلفی استفاده می‌کرد که در ادامه به برخی پرداخته‌ایم.

- ابزارهای دستی: از ابزارهایی مانند بیل، کلنگ و چکش برای حفر تونل‌ها استفاده

«معبد زیرزمینی» نوشته معصومه میرابوطالبی، رمانی است که بر اساس زندگی شهید غلام حسین رعیت رکن‌آبادی نوشته و به همت نشر «چمکران» منتشر شده است؛ رمانی که مورد توجه رهبر انقلاب هم قرار گرفت، تا جایی که ممتی نیز درباره آن نوشتند: «موضوع این رمان تازه و مبتکرانه است، نگارش آن هم شیرین و جذاب است. پرداختن به بخش‌های حاشیه‌ای ولی مهم و تأثیرگذار دفاع مقدس کار لازمی است که نویسنده این رمان شیوا از عهده آن برآمده است. استفاده از مقتی‌های یزدی را شهید صیاد شیرازی چند بار مطرح کرده بود و ماها از آن مطلع بودیم، اما اهمیت و ظرافت و دشواری آن به گونه‌ای که در این کتاب تشریح شده برای ما و دیگران معلوم نبود. رحمت و رضوان خدا بر این هنرمندان کلنگ به دست، کتاب «معبد زیرزمینی» در واقع شامل خاطراتی است که هر چند تأثیر جالبی در عملیات فتح‌المبین

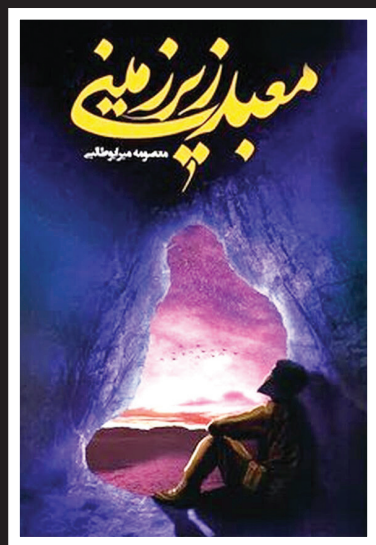
می‌شد. این ابزارها به دلیل دسترسی آسان و هزینه پایین، اولین انتخاب‌ها بودند.

- تکنیک‌های مهندسی: برخی از نیروها از اصول ابتدایی مهندسی برای طراحی و ساخت تونل‌ها استفاده می‌کردند. این روش، شامل توجه به ساختار زمین و تقویت دیواره‌های تونل‌ها با مصالحی مانند چوب یا سنگ بود.
- نقشه‌کشی و طراحی: در برخی موارد، نیروها نقشه‌هایی برای تونل‌ها طراحی می‌کردند تا از پیچیدگی آن‌ها جلوگیری کرده و بتوانند آنها را مسیرهای امن‌تری ایجاد کنند.
- تجهیزات ابتدایی: در موارد خاص، از تجهیزات ابتدایی مکانیکی مانند دریل‌های دستی یا دستگاه‌های کوچک حفاری برای تسریع در کار استفاده می‌شد.
- تجربه و دانش محلی: بسیاری از افرادی که در حفر تونل‌ها مشارکت داشتند، تجربه و دانش بومی در زمینه حفاری داشتند که به آن‌ها کمک می‌کرد تا بهترین روش‌ها را برای شرایط خاص منطقه به کار ببرند.

چرا نقشه‌ها در دسترس نیستند؟

به طور کلی، حفر تونل‌ها بیشتر به دانش و مهارت‌های انسانی وابسته بود تا تکنولوژی‌های پیشرفته، و این موضوع نشان‌دهنده خلاقیت و اراده نیروهای ایرانی در برابر چالش‌های جنگ بود. متأسفانه نقشه‌های کشیده‌شده از تونل‌های حفرشده در دوران جنگ تحمیلی به طور کلی موجود نیستند یا در دسترس عموم قرار ندارند. دلایل این موضوع عبارت‌اند از:

- حساسیت امنیتی: بسیاری از این نقشه‌ها به دلیل حساسیت‌های نظامی و امنیتی در آن زمان، احتمالاً طبقه‌بندی شده بودند و بعد از پایان جنگ به طور رسمی منتشر نشدند.
- زین رفتن مدارک: در طول سال‌ها، ممکن است بسیاری از مدارک و نقشه‌ها به دلیل شرایط جنگی، خرابی، یا از بین رفتن مستندات، گم شده باشند.
- عدم ثبت سیستماتیک: حفر تونل‌ها بیشتر به صورت محلی و توسط نیروهای نظامی انجام می‌شد و ممکن است ثبت و مستندسازی سیستماتیک از آن‌ها وجود نداشته باشد.
- نقش تاریخی: برخی از تونل‌ها ممکن است در تاریخ نظامی ایران اهمیت ویژه‌ای داشته باشند، اما توجه به ثبت و مستندسازی آن‌ها در مقایسه با سایر جنبه‌های جنگ ممکن است کمتر بوده باشد.
- اگرچه ممکن است تعدادی از نقشه‌ها در آرشیوهای نظامی یا مراکز تحقیقاتی خاص وجود داشته باشند، اما به طور کلی اطلاعات و مستندات دقیقی در دسترس عموم نیست.

حاجی با انگشت جایی را نشان داد و گفت: «سی متر جلوتر از اینجا، اما کانی می‌زنیم که نیروهای شمالیستاده و با اسلحه بتونن راحت وبی دردسر بدنش. پس ارتفاعی نزدیک دو متر می‌خوایم و پهنایی حدودی سه متر.» حاجی با دست ارتفاعی فرضی را بالای سر همه‌مان نشان داد. گفت: «خب اگه بخوایم صدای کلنگ زدن و حفر کانال بلند نشه و اگه انفجاری چیزی شد، سقف کانال پایین نیاد، به ارتفاع چهار متری می‌خوایم بین سقف کانال و سطح زمین. یا دو متر ارتفاع کانال می‌شه ۶ متر. شما باید تپه‌ای حداقل با ارتفاع چهار متری درست کنید تا ما بتونیم کار رو شروع کنیم.»

داشته‌اند، اما با وجود گذشت سال‌ها پس از پایان جنگ تحمیلی، همچنان ناگفته‌مانده و نقل زبان‌ها و محافل نشده. شخصیت اصلی رمان، جوانی به نام الیاس است که دغدغه‌هایش او را از روستای کمال‌آباد تا خاکریز جبهه‌های جنوب می‌کشاند. او در واقع معرف شهید غلام حسین رعیت رکن‌آبادی است؛ مقتی یزدی و ساکن قم که تبحر او در حفر کانال باعث شد مورد توجه فرماندهان نظامی در زمان جنگ قرار بگیرد. به انگیزه انتشار تقریظ رهبر انقلاب بر کتاب «معبد زیرزمینی» تصمیم گرفتیم گزارشی در چند بخش درباره این موضوع منتشر کنیم. بخش اول را بنا به گزارش‌های خبرگزاری «دفاع مقدس» و «تسنیم»، اختصاص دادیم به معرفی شهید رکن‌آبادی. در بخش دوم بنا به گزارشی از «مشرق»، به نقش مقتی‌ها در جنگ پرداختیم و در بخش پایانی هم بخشی از کتاب را آوردیم.

حفر کانال در عملیات «فتح‌المبین»

شهید غلام حسین رعیت رکن‌آبادی که بود و چه کرد؟

شهید حاج غلام حسین رعیت رکن‌آبادی، اصالتاً اهل روستای رکن‌آباد میبد یزد بود و از مقتیان ماهر ساکن قم. او از طرف دفتر شهید آیت‌الله محمد صدوقی (امام جمعه وقت یزد) مأمور شد تا تعدادی مقتی را برای مأموریت ویژه حفر یک تونل مهم به جبهه ببرد. شهید رکن‌آبادی هم به همین دلیل به روستاهای رکن‌آباد و مهرآباد رفت. رکن‌آباد و مهرآباد دو روستا در مجاورت یکدیگر و از توابع شهرستان میبد استان یزد هستند. به این ترتیب مقتی‌هایی ماهر را به کار گرفت و به جبهه رفت.

حفر کانال در گرمای شرجی

مقتی‌ها به سرپرستی شهید رکن‌آبادی پس از ارزیابی از منطقه و انجام بررسی‌های لازم شروع به کار کردند و در فاصله چند روز، ۲۰ متر کانال حفر کردند. گرمای زیاد و شرجی بودن هوا موجب شد که بعد از هر ۲۰ متر، یک هواکش به قطر حدود ۲۵ سانتی‌متر، به سمت بالا کشیده شود. هوای کانال به قدری شرجی بود که شب‌ها مثل دود قطار از آن بخار خارج می‌شد و برای جلوگیری از لورفتن کانال، هر شب سوراخ‌های آن را می‌گرفتند تا حفره‌ها که در دید دشمن و در نزدیکی خط بود، لو نرود.

۲۶۰ متر حفر

این حرکت چند ماه ادامه داشت و در آن فاصله حاج غلام حسین چند دفعه به یزد آمد و نیروهای تازه‌نفسی همراه خود آورد و کار را ادامه داد تا این کانال برای عملیات فتح‌المبین آماده شد. نیروهای مقتی از صبح تا شب در دو شیفت کاری، با عشق و علاقه تمام کار می‌کردند و در این مدت حدود ۲۶۰ متر کانال حفر کردند و در طول مسیر چندین پیچ قرار دادند تا اگر درگیری در کانال پیش آمد جان نیروها محفوظ تر باشد و چندین سنگ بزرگ برای اورژانس، تجمع نیرو و فرماندهی ساخته شد و در مجموع یک دژ استوار و محکم در زیر زمین حفر شد که تا پشت جبهه دشمن ادامه داشت. در شب عملیات حاج غلام حسین رعیت آخرین کلنگ کانال را زد و نیروهای کماندویی ویژه، به سرعت از کانال بیرون آمده و در پشت دشمن به سوی آنها آتش گشودند. یعنی‌ها هم وقتی خود را در محاصره کامل دیدند، چاره‌ای جز اسارت نداشتند. گروه‌اندکی از یعنی‌ها در همان لحظات اول کشته شدند و خیل عظیمی از آن‌ها به اسارت درآمدند.

دو سال بدون یک ریال حق‌الزحمه!

درباره سلوک اخلاقی این شهید بزرگوار گفته‌اند بسیار پرکار و پراورزی بود و برایش تفاوتی نداشت که سرپرست است یا کارگر، جای سربازها کار می‌کرد و حتی وظایف‌شان را هم انجام می‌داد. در اخلاص هم گفته‌اند دو سال بالمشکر (۲۱ حمزه در ارتباط بود ولی بابت تمام فعالیت‌هایش حتی یک ریال حقوق نگرفت. گاهی هم پیش می‌آمد که مقتی‌ها را قبل از اعزام به جبهه، به خانه ۳۷ متری‌اش در قم می‌برد و از آنها پذیرایی می‌کرد. همسر این شهید عزیز می‌گوید: او در خانه‌اش عکس‌نویروهایی که کانال فتح‌المبین را کنده بودند، داشت. آنها را نشان می‌داد و می‌گفت: «این فلان جا شهید شد، آن یکی در فلان جا شهید شد و ... ولی من ماندم» و گریه می‌کرد.

کار با ترکشی در بدن

همسر شهید رعیت همچنین می‌گوید: «حاج غلام حسین یک بار در جبهه زخمی شد، ولی نگذاشت کسی بفهمد و در حالی که ترکش در بدنش بود، کار می‌کرد. وقتی برای آخرین بار به جبهه می‌رفت، به من گفت: «من شهید می‌شوم و تو نباید از شهادت من ناراحت شوی. اگر ما به جبهه نرویم چه کسی برود؟ ما باید همه برویم و تا پایان جنگ حضور فعال در تمام جبهه‌ها داشته باشیم.»

شهادت

بعد از عملیات محرم در منطقه شرفانی ارتفاعی بود که وقتی نیروها می‌خواستند از یک دسته به دسته دیگر بروند، مورد هدف تک‌تیراندازهای دشمن قرار می‌گرفتند؛ بنابراین تصمیم گرفته شد که از ایشان کمک گرفته شود. در هنگام بازدید از این منطقه و برنامه‌ریزی برای حفر تونل، خمپاره‌ای نزدیک ایشان فرود آمد و ایشان را مجروح کرد. او را بلافاصله به بیمارستان صحرایی منتقل کردند ولی بعد از دوروز در تاریخ ۲۵ اردیبهشت سال ۶۲، به شهادت رسید. بیگش چند روز بعد در قم تشییع و در گلزار شهدای علی‌ابن جعفر (ع) به خاک سپرده شد.

